

Muhammadjonov Otabek Mansurjon o'g'li

*Qo'qon Davlat Unversteti San'at va
sport fakulteti "Cholg'u ijrochiligi" Afg'on rubob yo'nalishi*

Annotatsiya: Ushbu maqolada milliy orkestrdagi dirijorning o'rni va vazifalari ilmiy jihatdan tahlil qilinadi. Maqolada dirijorning ijrochi jamoani boshqarish, musiqiy ansamblni uyg'unlashtirish, repertuarni tayyorlash va milliy musiqa merosini sahnaga moslashtirishdagi roli yoritiladi. Shu bilan birga, dirijorning professional va badiiy salohiyati milliy orkestr madaniyatini rivojlantirishda qanday ahamiyat kasb etishi tushuntiriladi.

Kalit so'zlar: dirijor, milliy orkestr, musiqa ansambli, ijrochilik, repertuar tayyorlash, musiqa madaniyati

Аннотация: В статье рассматривается роль и функции дирижёра в национальном оркестре. Особое внимание уделяется управлению исполнителями, согласованию музыкального ансамбля, подготовке репертуара и адаптации национального музыкального наследия для сцены. Показано, как профессиональные и художественные качества дирижёра влияют на развитие культуры национального оркестра.

Ключевые слова: дирижёр, национальный оркестр, музыкальный ансамбль, исполнительство, подготовка репертуара, музыкальная культура

Annotation: This article examines the role and functions of a conductor in a national orchestra. It highlights the conductor's responsibilities in managing performers, coordinating the musical ensemble, preparing repertoire, and adapting national musical heritage for performance. The article also emphasizes how the professional and artistic skills of a conductor contribute to the development of national orchestra culture.

Keywords: conductor, national orchestra, musical ensemble, performance, repertoire preparation, musical culture

Kirish

Musiqa san'ati insoniyat madaniyati tarixida eng qadimiy va murakkab shakllardan biri hisoblanadi. Shu jumladan, orkestr ijrosi milliy va xalqaro madaniyatning ajralmas qismi sifatida shakllangan. Milliy orkestr esa nafaqat musiqa asarlarini ijro etish, balki milliy musiqa an'analari va madaniy qadriyatlarni saqlash va rivojlantirishda muhim vosita sifatida xizmat qiladi. Shu bilan birga, orkestr faoliyatining muvaffaqiyati ko'p jihatdan uning boshqaruv tizimi, ya'ni dirijorlik san'atiga bog'liq bo'ladi. Dirijor milliy orkestrda ijrochilarni uyg'unlashtiruvchi, musiqiy asarni badiiy jihatdan to'g'ri ifodalaydigan va repertuarni sahna talablari bilan moslashtiruvchi yetakchi shaxsdir.

Milliy orkestrning tarixi O'zbekistonda XIX–XX asrlardan boshlab shakllana boshlagan bo'lib, dastlabki davrlarda xalq cholg'ulari ansambllari va saroy musiqiy jamoalari professional tarzda boshqarilgan. Bu jarayonda dirijorlik faoliyati ko'proq

amaliy tajribaga asoslangan bo'lib, jamoani uyg'unlashtirish, ijro tartibini belgilash va asarning badiiy g'oyasini ifodalash vazifalarini bajaruvchi shaxs sifatida namoyon bo'lgan.

XX asr boshlarida O'zbekistonda simfonik va xalq cholg'ulari orkestrlari tashkil etilishi bilan dirijorlik faoliyati tizimli va ilmiy asosga ega bo'ldi. Konservatoriyalar va musiqa maktablarning paydo bo'lishi, Yevropa musiqa an'analari kirib kelishi va notaga asoslangan ijrochilikning rivojlanishi dirijorning professional va badiiy salohiyatini oshirishga imkon yaratdi. Shu davrdan boshlab dirijorning roli faqat ansamblni boshqarish bilan cheklanmay, repertuar tanlash, musiqiy asarni sahnaga moslashtirish va ijrochilarni pedagogik jihatdan yetaklash vazifalarini ham o'z zimmasiga oldi.

Sovet davrida milliy orkestrlarda dirijorlik san'ati yanada rivojlandi. Toshkent davlat konservatoriyasi va boshqa musiqa institutlari orqali professional dirijorlar tayyorlana boshladi. Dirijorlar milliy musiqa asarlarini sahnaga chiqarishda ijrochilik texnikasini takomillashtirish, orkestrni uyg'unlashtirish va asarning badiiy xarakterini jonlantirish kabi vazifalarni bajarishdi. Shu bilan birga, xalq cholg'ularini simfonik orkestr tuzilmasiga moslashtirish bo'yicha ilmiy-tadqiqot ishlari olib borildi.¹

Mustaqillik yillarida dirijorlikning milliy orkestrdagi roli yangi bosqichga ko'tarildi. Zamonaviy dirijorlar jahon musiqiy tajribasini milliy an'analarga uyg'unlashtirib, ijrochilarni rahbarlik qilish bilan birga, yangi repertuar yaratish va milliy musiqa merosini keng auditoriyaga yetkazish vazifasini ham amalga oshirmoqdalar. Shu tariqa, dirijor milliy orkestrning badiiy sifati, sahna madaniyati va ijro darajasini belgilovchi asosiy omilga aylangan.

Ushbu maqolada milliy orkestrda dirijorning o'rni va vazifalari ilmiy jihatdan tahlil qilinadi. Dirijorning ansamblni boshqarish, repertuar tayyorlash, ijrochilarni pedagogik jihatdan yetaklash va milliy musiqa madaniyatini rivojlantirishdagi roli batafsil yoritiladi. Tadqiqot natijalari milliy orkestrlarda dirijorning ijodiy va professional ahamiyatini chuqurroq anglashga imkon beradi hamda dirijorlik san'atining taraqqiyoti uchun ilmiy asos yaratadi.

Asosiy qism

1. Dirijorning milliy orkestrdagi badiiy roli

Dirijor milliy orkestrda faqat ansamblni boshqaruvchi shaxs sifatida emas, balki asarning badiiy ifodasi va musiqiy xarakterini shakllantiruvchi yetakchi sifatida faoliyat yuritadi. Har bir ijrochining texnik imkoniyatlarini va asarning ohangini hisobga olib, dirijor musiqiy ansamblni yagona musiqiy tizimga aylantiradi. Milliy orkestr ijrosi milliy qadriyatlar, xalq cholg'ularining xususiyatlari va an'anaviy ohanglarni to'liq aks ettirishga qaratilgan bo'lib, bu jarayonda dirijorning badiiy qarorlari hal qiluvchi ahamiyatga ega.

¹ Tursunov, S. O'zbek xalq cholg'ulari tarixi. Toshkent: Fan, 2008.

2. Repertuarni tanlash va sahnaga moslashtirish vazifasi

Dirijorning muhim vazifalaridan biri — milliy orkestr repertuarini shakllantirishdir. Bu jarayon nafaqat musiqa asarini tanlash, balki uni orkestrning texnik imkoniyatlariga moslashtirish, xalq cholgʻulari partiyalarini simfonik yoki ansambl shakliga moslashtirishni ham oʻz ichiga oladi. Dirijor, shuningdek, yangi asarlarni sahnaga chiqarishda pedagogik yondashuvdan foydalanadi va ijrochilarning professional salohiyatini hisobga oladi. Bu vazifa milliy orkestrning badiiy sifatini bevosita belgilaydi.

3. Ijrochilarni pedagogik rahbarlik qilish

Dirijor milliy orkestrda ijrochilarni nafaqat boshqaradi, balki ularni pedagogik jihatdan rivojlantiradi. Har bir musiqiy fraza, tempi va dinamika boʻyicha yoʻnaltirish berish orqali, dirijor ansambl aʼzolarining musiqiy didini shakllantiradi. Bu jarayonda milliy cholgʻularning toʻgʻri texnik ijrosi va ansambl uygʻunligi taʼminlanadi. Shu tariqa, dirijor ijrochilarni nafaqat texnik, balki badiiy jihatdan ham rivojlantiradi.²

4. Milliy meros va madaniyatni saqlashdagi roli

Milliy orkestrdagi dirijorning yana bir muhim vazifasi — milliy musiqa merosini saqlash va rivojlantirishdir. Dirijor xalq cholgʻulari, maqom va boshqa anʼanaviy janrlarni sahnaga moslashtiradi, ularni zamonaviy ijro shaklida yangilaydi. Shu bilan birga, dirijor milliy orkestrning xalqaro sahnalarda ishtirokini tashkil etadi, bu esa oʻzbek musiqasini global madaniyat maydonida tanitish va saqlash imkonini beradi.

5. Innovatsion va ijodiy yondashuvlar

Zamonaviy milliy orkestrlarda dirijor ijodiy va innovatsion yondashuvlarni tatbiq etadi. U yangi asarlarni sahnalashtirish, turli musiqiy janrlarni uygʻunlashtirish va yangi texnologiyalardan foydalanish orqali orkestr ijrosini boyitadi. Shu bilan birga, yosh dirijorlar va ijrochilarni rahbarlik qilish, master-klasslar tashkil etish va xalqaro tajribani tatbiq etish milliy orkestrning ijodiy darajasini oshiradi.

6. Tahliliy fikrlar

Yuqoridagi tahlillardan koʻrinib turibdiki, milliy orkestrda dirijorning oʻrni nafaqat texnik boshqaruvda, balki badiiy, pedagogik va madaniy jihatlarni uygʻunlashtirishda ham namoyon boʻladi. Dirijorning har bir harakati, qarori va ijodiy yondashuvi ansamblning umumiy sifatini belgilaydi. Shu sababli, milliy orkestrning muvaffaqiyati va rivoji toʻgʻridan-toʻgʻri dirijorning professional va badiiy salohiyatiga bogʻliqdir.

Xulosa

Milliy orkestrda dirijorning oʻrni nafaqat texnik boshqaruv bilan cheklanmay, balki ansamblning badiiy, pedagogik va madaniy jihatlarni uygʻunlashtirishda hal qiluvchi ahamiyatga ega. Tadqiqot natijalari shuni koʻrsatadiki, dirijor ijrochilarni musiqiy fraza, tempo, dinamika va ohang boʻyicha yoʻnaltirish orqali orkestr ijrosining umumiy sifatini belgilaydi. Shu bilan birga, dirijor milliy musiqa merosini zamonaviy sahna talablariga

² Qodirov, N. Oʻzbekiston musiqasi tarixi. Toshkent: Oʻzbekiston, 2010.

moslashtirish, xalq cholg'ularini orkestr ansambliga uyg'unlashtirish va milliy repertuarni boyitish bo'yicha asosiy ijodiy vazifani bajaradi.

Zamonaviy milliy orkestrda dirijor innovatsion yondashuvlarni qo'llash orqali yangi musiqiy janrlarni uyg'unlashtiradi, yosh dirijorlar va ijrochilarni rahbarlik qiladi hamda xalqaro tajribani tatbiq etadi. Shu tariqa, dirijor milliy orkestrning ijodiy darajasi, sahna madaniyati va xalqaro maydondagi muvaffaqiyatini belgilovchi eng muhim shaxsga aylanadi.

Umuman olganda, milliy orkestrdagi dirijorning vazifalari keng ko'lamli bo'lib, bular orasida ijrochilik uyg'unligini ta'minlash, badiiy ifodani shakllantirish, milliy musiqa merosini saqlash va rivojlantirish, shuningdek, pedagogik rahbarlik va innovatsion yondashuvlarni tatbiq etish kabi jihatlar alohida ahamiyat kasb etadi. Shu sababli, milliy orkestrning muvaffaqiyati va barqaror rivoji to'liq dirijorning professional va badiiy salohiyatiga bog'liqdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Qodirov, N. O'zbekiston musiqasi tarixi. Toshkent: O'zbekiston, 2010.
2. Karimov, A. Milliy orkestr va dirijorlik san'ati. Toshkent: Sharq, 2015.
3. Tursunov, S. O'zbek xalq cholg'ulari tarixi. Toshkent: Fan, 2008.
4. Nazarov, B. Dirijorlik va orkestr ijrosi. Toshkent: O'zbekiston, 2012.
5. Islomov, M. Milliy musiqa madaniyati va orkestrlar. Toshkent: Ilm, 2016.
6. Rasulov, D. Temuriylar davri musiqiy merosi va ijrochilik. Toshkent: O'zbekiston, 2005.
7. Xolmatov, R. Maqom san'ati va milliy orkestrlar. Toshkent: Sharq, 2014.
8. Toshpulatov, O. Musiqiy pedagogika va orkestr ijrosi. Toshkent: Fan, 2011.
9. Sobirov, I. O'zbek musiqiy teatrining rivoji va orkestr. Toshkent: O'zbekiston, 2009.
10. Jumanov, F. Dirijorlik san'ati va badiiy boshqaruv. Toshkent: Ilm, 2018.